

اسناد بین‌المللی و منطقه‌ای اخلاق زیستی

محمد تقی کروی
محمدمهدی آخوندی

پژوهشگاه فناوری‌های نوین علوم زیستی جهاد دانشگاهی - ابن‌سینا
پژوهشکده بیوتکنولوژی تولیدمثل، پژوهشکده آنتی‌بادی منوکلونال، پژوهشکده نانوبیوتکنولوژی
مرکز فوق تخصصی درمان ناباروری و سقط مکرر ابن‌سینا، مرکز رشد زیست‌فناوری پزشکی ابن‌سینا

تهران
۱۳۹۲

کروبی، محمدتقی، ۱۳۴۶.
اسناد بین‌المللی و منطقه‌ای اخلاق زیستی / محمدتقی کروبی، محمدمهدی آخوندی (برای) پژوهشکده بیوتکنولوژی
تولیدمثل ... و [ادیگران].

تهران: پژوهشگاه فناوری‌های نوین علوم زیستی ابن‌سینا، ۱۳۹۲.

۱۱۶ ص.: مصور.

ISBN: ۹۷۸-۶۰۰-۵۴۰۶-۵۰-۴ (شابک)

قیمت: ۸۰/۰۰۰ ریال

موضوع: طرح ژنوم انسانی -- جنبه‌های اخلاقی

طرح ژنوم انسانی -- همکاری‌های بین‌المللی

حقوق بشر -- همکاری‌های بین‌المللی

اخلاق زیست‌شناسی -- همکاری‌های بین‌المللی

یادداشت: [برای] پژوهشکده بیوتکنولوژی تولیدمثل، پژوهشکده آنتی‌بادی منوکلونال، پژوهشکده نانوبیوتکنولوژی، مرکز
فوق تخصصی درمان ناباروری و سقط مکرر ابن‌سینا، مرکز رشد زیست‌فناوری پزشکی ابن‌سینا.

شناسه افزوده: جهاددانشگاهی. پژوهشگاه فناوری‌های نوین علوم زیستی ابن‌سینا.

آخوندی، محمدمهدی، ۱۳۳۵.

رده‌بندی دیویی: ۱۷۴/۹۵۷

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۲ ۱۵۰۴/۴۴۴۷QH

شماره کتابشناسی ملی: ۶۹۰-۳۳۴

اسناد بین‌المللی و منطقه‌ای اخلاق زیستی

گردآوری و تدوین: محمدتقی کروبی، محمدمهدی آخوندی

ناشر: انتشارات پژوهشگاه ابن‌سینا

ویراستار: رودابه مسروری، هما محمودزاده

صفحه‌آرایی: حمید حمزه‌زاده

طرح جلد: ایمان درخش

نوبت چاپ: اول (۱۰۰۰ نسخه)

سال انتشار: ۱۳۹۲

بها: ۸۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۴۰۶-۵۰-۴

کلیه حقوق، اعم از چاپ و تکثیر، نسخه‌برداری، ترجمه و جز این‌ها برای ناشر محفوظ است.
(نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است)

پژوهشگاه فناوری‌های نوین علوم زیستی جهاد دانشگاهی - ابن‌سینا

تهران، انتهای بزرگراه شهید چمران، اوین، دانشگاه شهید بهشتی

دورنگار: ۲۲۴۳۲۰۲۱

تلفن: ۲۲۴۳۲۰۲۰

www.avicenna.ac.ir

فهرست

صفحه

عنوان

۷

مقدمه

فصل اول: اعلامیه‌های یونسکو

- ۱۱ اعلامیه جهانی ژنوم انسانی و حقوق بشر
۱۹ اعلامیه بین‌المللی داده‌های ژنتیک انسانی
۳۳ اعلامیه جهانی اخلاق زیستی و حقوق بشر

فصل دوم: قطعنامه‌های مجمع عمومی سازمان ملل متحد

- ۴۷ ژنوم انسانی و حقوق بشر (قطعنامه شماره ۵۳/۱۵۲)
۴۹ اعلامیه ملل متحد در خصوص شبیه‌سازی انسانی (قطعنامه شماره ۵۹/۲۸۰)

فصل سوم: قطعنامه‌های شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد

- ۵۳ محرمانه بودن اطلاعات ژنتیک و عدم تبعیض (قطعنامه شماره ۲۰۰۱/۳۹)
۵۷ محرمانه بودن اطلاعات ژنتیک و عدم تبعیض (قطعنامه شماره ۲۰۰۴/۹)

فصل چهارم: اسناد منطقه‌ای

- ۶۳ کنوانسیون حمایت از حقوق بشر و کرامت انسانی در خصوص کاربرد زیست‌شناسی و پزشکی:
کنوانسیون حقوق بشر و زیست - پزشکی (۴ آوریل ۱۹۹۷)
پروتکل الحاقی به کنوانسیون حقوق بشر و زیست - پزشکی، در مورد ممنوعیت شبیه‌سازی انسانی
(۱۲ ژانویه ۱۹۹۸)
۷۵ پروتکل الحاقی به کنوانسیون حقوق بشر و زیست - پزشکی، در مورد پیوند اعضا و بافت‌های با
منشاء انسانی (۲۴ ژانویه ۲۰۰۲)
۷۹ پروتکل الحاقی به کنوانسیون حقوق بشر و زیست - پزشکی، در مورد پژوهش‌های زیست - پزشکی
(۲۵ ژانویه ۲۰۰۵)
۸۹ پروتکل الحاقی به کنوانسیون حقوق بشر و زیست - پزشکی در مورد آزمایش‌های ژنتیک برای
مقاصد بهداشتی و درمانی (۲۷ نوامبر ۲۰۰۷)
۱۰۵

مقدمه

پیشرفت‌های گوناگون در عرصه‌های مختلف علوم زیستی در دهه‌های اخیر موجب پیدایش حوزه‌ای جدید از توانایی انسان گردیده که در عین حال نگرانی‌ها و چالش‌هایی را در مورد آثار و پیامدهای اجتماعی، فرهنگی، حقوقی و اخلاقی استفاده از این دانش نوین ایجاد کرده است. استفاده از این دانش و فناوری نوین هر چند می‌تواند کیفیت و امید به زندگی را افزایش دهد اما به‌کارگیری آن در برخی موارد می‌تواند سلامت، آزادی، برابری و کرامت انسانی را نیز به خطر اندازد. نگرانی از این پیامدها موجب توجه جهانی به مقوله‌ای به نام اخلاق زیستی گردید. به تدریج مطالعات و پژوهش‌هایی گسترده از سوی کارشناسان و صاحب‌نظران رشته‌های گوناگون در مورد مباحث اخلاق زیستی در بسیاری از کشورها انجام شد و پرسش‌ها و دغدغه‌های مطرح در این عرصه از منظر اجتماعی، فرهنگی، اخلاقی، حقوقی و فلسفی مورد بررسی قرار گرفت. این بحث‌ها در کنار تولید منابع علمی به تدوین کدها و دستورالعمل‌های اخلاقی و تصویب قانون در بسیاری از حوزه‌ها انجامید.

با گسترش فعالیت‌های علمی در سطوح فراملی ضرورت وضع موازین و دستورالعمل‌های جهانی در حوزه اخلاق زیستی و لزوم ترویج ارزش‌های مشترک در این حوزه مورد توجه نهادهای بین‌المللی قرار گرفت و به تدریج زمینه همکاری‌های بین‌المللی برای تصویب اسنادی در این حوزه فراهم شد. یونسکو به‌عنوان سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی ملل متحد به‌طور فعال وارد این عرصه شد. با تشکیل کمیته بین‌المللی اخلاق زیستی (IBC) در ۱۹۹۳ برنامه اخلاق زیستی یونسکو به‌عنوان یکی از حوزه‌های برنامه علوم اجتماعی و انسانی به‌صورت رسمی آغاز گردید و موضوع اخلاق زیستی به یکی از اولویت‌های یونسکو تبدیل شد. کنفرانس عمومی یونسکو به موجب قطعنامه ۲۷/۵.۱۵/۵ در ۱۵ نوامبر ۱۹۹۳ از مدیرکل یونسکو درخواست کرد سندی بین‌المللی برای حفاظت از ژنوم انسانی تهیه کند. کمیته بین‌المللی اخلاق زیستی از سوی مدیرکل وظیفه فراهم کردن مقدمات این امر را بر عهده گرفت. بر اساس اقدامات و مطالعات کمیته در فاصله سال‌های ۱۹۹۳ تا ۱۹۹۷ متن پیش‌نویس «اعلامیه جهانی ژنوم انسانی و حقوق بشر» تهیه و در بیست و نهمین کنفرانس عمومی یونسکو در ۱۱ نوامبر ۱۹۹۷ به اتفاق آرا به تصویب رسید. یک سال بعد مجمع عمومی سازمان ملل متحد این اعلامیه را تصویب کرد.

پیشرفت‌های سریع در حوزه ژنتیک امکان استفاده از داده‌های ژنتیک برای پیشگیری و درمان بسیاری از بیماری‌ها را فراهم کرد اما این نگرانی به تدریج ایجاد شد که از داده‌های ژنتیک انسان برای مقاصد مغایر با حقوق، آزادی و کرامت انسان استفاده شود. در پاسخ به این نگرانی‌ها، کنفرانس عمومی یونسکو «اعلامیه بین‌المللی داده‌های ژنتیک انسان» را در سی و دومین اجلاس خود در ۱۶ اکتبر ۲۰۰۳ به اتفاق آرا تصویب

کرد. در همان اجلاس، کنفرانس عمومی هم‌چنین تدوین اصول و معیارهایی در حوزه اخلاق زیستی با توجه مقتضی به کرامت انسانی و حقوق بشر را اقدامی بجا و مطلوب توصیف کرد. به همین منظور با ابتکار کمیته بین‌المللی اخلاق زیستی و مشاوره و همفکری دولت‌ها، نهادهای تخصصی ملل متحد، بسیاری از سازمان‌های بین‌الدولی و غیردولتی و نهادهای ملی و کارشناسان، پیش‌نویس «اعلامیه جهانی اخلاق زیستی و حقوق بشر» تهیه شد و در ۱۹ اکتبر ۲۰۰۵ به تصویب کنفرانس عمومی یونسکو رسید. این اعلامیه بیان‌گر اصول کلی و پذیرفته شده جهانی مانند کرامت انسانی، همبستگی، آزادی پژوهش، احترام به حریم خصوصی، محرمانگی، عدم تبعیض و رضایت آگاهانه در حوزه اخلاق زیستی است. بخش اول کتاب به این اعلامیه‌ها اختصاص یافته است.

در سطح بین‌المللی، مجمع عمومی و شورای اقتصادی اجتماعی سازمان ملل متحد نیز هر یک دو قطعنامه در مورد مباحث مرتبط با اخلاق زیستی تصویب کرده‌اند. ترجمه این قطعنامه‌ها در بخش دوم و سوم کتاب آمده است.

بخش پایانی کتاب به اسناد منطقه‌ای در زمینه اخلاق زیستی پرداخته است. اقدامات مؤثر اتحادیه اروپا در حمایت از حقوق بشر و کرامت انسانی در حوزه کاربرد فناوری‌های زیستی در این بخش مورد توجه قرار گرفته است. «کنوانسیون حمایت از حقوق بشر و کرامت انسانی در خصوص کاربرد زیست‌شناسی و پزشکی: کنوانسیون حقوق بشر و زیست‌پزشکی» و پنج پروتکل الحاقی به آن در مورد ممنوعیت شبیه‌سازی انسانی، پیوند اعضا و بافت‌های با منشأ انسانی، پژوهش‌های زیست‌پزشکی و آزمایش‌های ژنتیک برای مقاصد بهداشتی و درمانی، در قالب اسنادی الزام‌آور تعهداتی را برای دولت‌های عضو شورای اروپا و جامعه اروپا ایجاد می‌کند.

با توجه به پیشرفت چشم‌گیر دانش و فناوری‌های زیستی در ایران به ویژه در دو دهه گذشته، ضرورت پرداختن به مقوله اخلاق زیستی در کشور بیش از پیش آشکار شده است. مطالعه و بررسی موازین بین‌المللی اخلاق زیستی مندرج در این اسناد می‌تواند زمینه‌ای مناسب برای بحث‌ها و پژوهش‌های علمی و تطبیقی در این حوزه فراهم نماید و در عین حال راهنمایی برای تدوین دستورالعمل‌های اخلاقی و وضع قوانین در مورد کاربردهای مختلف علوم و فناوری‌های زیستی در کشور باشد.

در پایان لازم می‌دانیم مراتب سپاس و تشکر خود را از عزیزی که با نهایت دقت در تکمیل این مجموعه ما را یاری کردند به‌ویژه آقای زوبین نصیری و خانم رودابه سروری اعلام نماییم.